

INKLYUZIV GURUHLARGA EGA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALARNING ALOHIDA TA'LIM Olish EHTIYOJLARI VA INDIVIDUAL IMKONIYATLARI

*Toshkent TMC Institutining
Pedagogika fanlar kafedrası o'qituvchisi;
Eshmamatova Setora Turg'un qizi.*

*Toshkent TMC Institutining
Maktabgacha ta'lim sirtqi yo'nalishi talabasi
Tursunova Masturaxon Raxmonali qizi.*

Annotatsiya. Inklyuziv guruhlariga ega maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning alohida ta'lim olish ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini hisobga olish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Har bir bola o'zining fiziologik, psixologik va intellektual xususiyatlariga ega bo'lib, ta'lim jarayonida ularning ehtiyojlariga mos sharoit yaratish muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv guruhlarda bolalarga differensial yondashuv asosida mashg'ulotlar tashkil etiladi, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va rivojlanish sur'atlari inobatga olinadi. Bu jarayonda pedagog va psixologlarning hamkorligi, shuningdek ota-onalarning faol ishtiroki katta ahamiyat kasb etadi. Bolaning individual imkoniyatlarini ochib berish orqali unda ijtimoiylashuv, o'z-o'ziga ishonch, muloqot ko'nikmalari va ijodkorlik rivojlanadi. Shu tariqa, maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv guruhlarining tashkil etilishi nafaqat alohida ehtiyojli bolalarning ta'limga jalb qilinishini, balki barcha bolalarning teng sharoitlarda tarbiyalanishini ta'minlab, jamiyatda bag'rikenglik va insonparvarlik qadriyatlarini mustahkamlaydi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, individual imkoniyatlar, alohida ta'lim ehtiyojlari, differensial yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiylashuv, hamkorlik, qobiliyatlarni rivojlantirish, bag'rikenglik.

Zamonaviy jamiyatda har bir bolaning shaxs sifatida shakllanishi, bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda ta'lim tizimi, ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Chunki aynan shu davrda bola ilk ijtimoiy tajribalarni orttiradi, shaxsiy qobiliyatlari shakllana boshlaydi, turli faoliyatlarda o'zini sinab ko'radi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylandi. Bu borada qabul qilingan qonun va qarorlar barcha bolalarning, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lganlarning ham ta'lim tizimiga teng ravishda jalb qilinishini ko'zda tutadi. Inklyuziv guruhlariga ega

maktabgacha ta'lim tashkilotlarining tashkil etilishi ham aynan shu maqsadni amalga oshirishga qaratilgan.

Ushbu maqolada inklyuziv guruhlarda tarbiyalanayotgan bolalarning alohida ta'lim olish ehtiyojlari va individual imkoniyatlari masalalari, pedagogik va psixologik yondashuvlar, amaliy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari haqida so'z yuritiladi.

“Inklyuziv ta'lim” tushunchasi ingliz tilidagi “inclusion” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, “qamrab olish”, “jalb qilish” degan ma'noni anglatadi. Ta'lim tizimida bu atama barcha bolalarning, jumladan, jismoniy, psixologik yoki intellektual rivojlanishida farqlari bo'lgan bolalarning ham umumiy ta'lim jarayoniga teng ravishda qo'shilishiga ishora qiladi.[1]

Maktabgacha ta'lim bosqichida inklyuzivlik juda katta ahamiyat kasb etadi. Chunki bolalar ilk yoshda atrof-muhitni o'rganadi, o'ziga xos ijtimoiy ko'nikmalar hosil qiladi. Agar ular bu jarayonda kamsitilmasa, balki sog'lom tengdoshlari bilan birga tarbiyalansa, kelajakda jamiyatning faol a'zosi bo'lib shakllanish imkoniyati yanada ortadi.

Har bir bola o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ba'zilarining nutqi sekin rivojlanadi, boshqalarda eshitish, ko'rish yoki jismoniy rivojlanishda muammolar bo'lishi mumkin. Shuningdek, intellektual rivojlanishda ham farqlar kuzatiladi. Bunday hollarda bolalar uchun alohida ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish talab qilinadi.

Asosiy alohida ta'lim ehtiyojlari quyidagilardan iborat:

1. Nutqiy rivojlanishdagi ehtiyojlar – logopedik yordam, qo'shimcha mashqlar.
 2. Eshitish va ko'rishdagi ehtiyojlar – maxsus texnik vositalar, vizual materiallar.
 3. Jismoniy rivojlanishdagi ehtiyojlar – moslashtirilgan o'yinlar, fizioterapiya mashqlari.
 4. Psixologik ehtiyojlar – emotsional qo'llab-quvvatlash, stressni kamaytirish, o'ziga ishonchni oshirish.
 5. Intellektual ehtiyojlar – differensial topshiriqlar, qo'shimcha ko'rsatmalar.[2]
- Bu ehtiyojlarni inobatga olmaslik bolaning o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishiga to'sqinlik qiladi.

Har bir bolaning qobiliyati va imkoniyatlari turlicha bo'ladi. Pedagoglarning asosiy vazifasi — ana shu imkoniyatlarni o'z vaqtida aniqlab, rivojlantirishdir.

Kuzatish metodlari: bolalarning o'yin, mashg'ulot va kundalik faoliyatidagi harakatlarini tahlil qilish.

Psixologik testlar: bolaning intellektual va emotsional rivojlanish darajasini aniqlash.

Ota-onalar bilan suhbatlar: bolaning uy sharoitidagi xatti-harakatlari haqida ma'lumot olish.

Individual rivojlanish dasturlari: aniqlangan imkoniyatlarga qarab maxsus ta'lim rejalarini tuzish.[3]

Masalan, musiqaga qiziqqan bola uchun qo'shimcha ritmik o'yinlar, chizishga qiziqqan bola uchun ijodiy mashg'ulotlar tashkil etish mumkin.

Inklyuziv guruhlarda pedagogik jarayon quyidagi yondashuvlarga asoslanadi:

1. Differensial yondashuv – har bir bolaning rivojlanish darajasiga mos topshiriqlar berish.

2. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – bolaning qiziqishi, ehtiyoji va qobiliyatlarini hisobga olish.

3. O'yin orqali ta'lim – bolalarning asosiy faoliyat turi bo'lgan o'yinlardan foydalanish.

4. Hamkorlikda o'qitish – sog'lom va alohida ehtiyojli bolalarni kichik guruhlarda birgalikda ishlashga jalb qilish.

5. Integratsiyalashgan mashg'ulotlar – musiqa, san'at, jismoniy tarbiya elementlarini qo'shib o'qitish.

Inklyuziv guruhlarining afzalliklari

1. Alohida ehtiyojli bolalarda jamiyatga tezroq moslashish imkoniyati paydo bo'ladi.

2. Sog'lom bolalarda mehribonlik, bag'rikenglik va do'stona munosabat shakllanadi.

3. Pedagoglar uchun yangi metod va yondashuvlarni ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi.

4. Ota-onalar farzandining rivojlanishidan ko'proq xabardor bo'lib, faol hamkorlik qiladi.

5. Jamiyatda ijtimoiy adolat va teng huquqlilik tamoyillari mustahkamlanadi.[4]

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv guruhlariga ega maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning alohida ta'lim olish ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini inobatga olish ularning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasi uchun muhimdir. Pedagog va psixologlarning hamkorligi, ota-onalarning faol ishtiroki, davlat tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlar inklyuziv ta'limning samaradorligini oshiradi.

Har bir bola alohida qadr-qimmatga ega. Shuning uchun ularning qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish nafaqat ta'lim sifatini yuksaltiradi, balki jamiyatda bag'rikenglik, insonparvarlik va tenglik qadriyatlarini mustahkamlaydi. Inklyuziv ta'lim — kelajak jamiyatini ijtimoiy adolatli, bilimli va mehr-oqibatli qilishning eng muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. G'ofurov K. Umumiy pedagogika asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2018. – 340 b.

2. Mahmudova Z. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish, 2020. – 198 b.
3. Shodmonov E., Sattorov A. Pedagogik mahorat va tarbiya metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.
4. Abduqodirov A.A. Psixologiya va pedagogika asoslari. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2014. – 280 b.

